

Themanummer

MEIKE BOKHORST, HANS MOORS
EN BERT VAN DER ZWAN

Ontwikkelingssamenwerking en geschiedenisonderwijs

'De snel wisselende modes in het ontwikkelingsjargon waren afspiegelingen van onze preoccupaties, en gaande weg, uit ergernis over het uitblijven van resultaat, was de beschavingsdrang dieper en dieper tot de hulpindustrie doorgedrongen. Het idee van 'the white man's burden', ooit een nuttig voorwendsel voor de onderwerping van Afrika, was terug van nooit echt weg geweest.'

Aan het woord is de Frank Westerman, auteur van *El Negro en ik*, in een opiniestuk in *NRC Handelsblad* van 26 maart 2005.

Zijn opmerking geeft haarscherp aan in welke fase van de omgang met het Zuiden – zoals we de 'Derde Wereld' tegenwoordig wensen aan te duiden – wij vandaag de dag zitten.

Het kolonialisme is afgeschaft en afgekeurd. Maar dreigt met de ontwikkelingssamenwerking nu niet hetzelfde te gebeuren? Als je de opiniëpagina's van de kranten opslaat, wordt duidelijk hoe zeer de vertwijfeling heeft toegeslagen:

'Politiek van goede bedoelingen', 'Hoe effectief is ontwikkelingssamenwerking?', 'Ontwikkelingssamen-

werking als nieuw imperialisme'. 'Misschien doen we het niet goed, maar zijn we niet hoe dan ook verplicht iets te doen?' Het debat over de moraal van de ontwikkelings-samenwerking is na meer dan vijftig jaar nog springlevend.

Op 3 oktober 1949 besloot het Nederlandse kabinet om de eerste financiële bijdrage te leveren aan het technisch ondersteuningsprogramma (EPTA) van de Verenigde Naties, dat was opgezet in het kader van het 'bold new programme', aldus de Amerikaanse president Harry S. Truman in het beroemde 'Point four' van zijn inaugurele rede in 1949, 'for making the benefits of our scientific advances and industrial progress available for the improvement and growth of underdeveloped areas'.

Nederland maakte anderhalf miljoen gulden over, zette vier ambtenaren op het dossier en was daarmee een van de eerste landen in de wereld die formeel beleid én werk maakte van ontwikkelingssamenwerking. Sindsdien is er veel veranderd. Het budget is gegroeid, evenals het aan-

tal ambtenaren – en misschien ook wel het belang van goede Noord-Zuid relaties.

Een onderwerp voor de geschiedenisles?

Dit themanummer van *Kleio* gaat niet over de geschiedenis van ontwikkelingssamenwerking. Liefhebbers van dit onderwerp kunnen te rade gaan bij de overzichtswerken van J. van Soest, *Het begin van de ontwikkelingshulp in de Verenigde Naties en in Nederland, 1945-1952* (Tilburg 1975) en J.A. Nekkers en P.A.M. Malcontent (red.), *Vijftig jaar Nederlandse ontwikkelingssamenwerking, 1949-1999* (Den Haag 2000). Binnenkort is de omvangrijke vierdelige bronnenpublicatie van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis over de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking compleet. En wie zich wil verdiepen in het fenomeen ontwikkelingswerk vindt houvast bij A. van Zevenbergen, *De deskundige: leerling en leermeester, een halve eeuw uitzending van ontwikkelingswerkers* (Den Haag 2002) of M. Vandepitte, *De kloof en de uitweg. Een dwarse kijk op ontwikkelingssamenwerking* (Antwerpen 2004).

Wat in deze *Kleio* centraal staat, is de relatie tussen ontwikkelings-samenwerking en het geschiedenisonderwijs. De essentiële vraag is of

Meike Bokhorst is politiek filosoof en werkt freelance voor het ministerie van Buitenlandse Zaken. Kleio-redacteur Hans Moors is als senior onderzoeker verbonden aan IVA Beleidsonderzoek en Advies (Universiteit van Tilburg). Bert van der Zwan is historicus en werkt ook voor BuZa.

deze relatie wel echt bestaat. En wat houdt die relatie dan eigenlijk in? Het is evident dat onze visie op ontwikkelingssamenwerking meer nog dan over beelden van 'de ander' ook iets zegt over ons zelf: over 'the white man's burden' van vandaag de dag. Geen historicus zal dat ontkennen. Is het dan niet opmerkelijk dat het onderwerp ontwikkelingssamenwerking als zodanig niet of nauwelijq een plek heeft in de geschiedenismethodes van het voortgezet onderwijs?

Is ontwikkelingssamenwerking een onderwerp voor de geschiedenisles? En dan niet als deelaspect van de geschiedenis van de internationale relaties, maar juist als een longitudinaal thema in de ontwikkeling van ons denken en doen met betrekking tot het bestrijden van armoede en achterstand in de wereld. Is het een onderwerp dat vandaag de dag eigenlijk weer meer accent zou moeten krijgen in een klas vol kleurige kinderen?

Twintig jaar geleden dacht de *Kleio*-redactie van wel. Medio jaren tachtig – het geloof in de maakbaarheid van de hele wereld was op zijn hoogtepunt – verschenen kort na elkaar twee themanummers over een aspect van ontwikkelingssamenwerking: de ontwikkelingseducatie.

Destijds schreef *Kleio* dat ontwikkelingseducatie diende te leiden tot bewustwording: 'Onder ontwikkelingseducatie vallen vele en velerlei onderwijsactiviteiten, waardoor leerlingen kijn krijgen op de Noord-Zuid relaties in de wereldsamenleving'.

Uw vakblad, beste geschiedenisdocent, is ook een historische bron.

Nu maken we opnieuw de balans op. De tijden zijn veranderd. Ontwikkelingssamenwerking heeft nog steeds geen prominente plek in de geschiedenisles. Geschiedenisdocenten zoeken en vinden in het verleden kennelijk andere aangrijpingspunten om hun leerlingen kennis te laten maken met het koloniale verleden, hoe we met andere volken zijn omgegaan en wat we daar nu nog van merken. Het belang van ontwikkelingssamenwerking als een thematische bril om naar het verleden te kijken en discussies te voeren over problemen vandaag de dag lijkt op het ogenblik

niet breed te worden gedragen.

De artikelen in dit themanummer laten zien dat het thema ontwikkelingssamenwerking vanuit verschillende invalshoeken een nuttige en interessante bijdrage levert aan het geschiedenisonderwijs.

Waarom dat belangrijk is en hoe je het onderwerp het best onder de aandacht brengt, staat centraal in de interviews met drie mensen uit de praktijk: Jo Ritzen, Arie Wilschut en Corry de Loenen.

Het artikel van Charissa Feiken biedt (aan de hand van het binnenkort te verschijnen laatste deel van *Nederlandse ontwikkelingssamenwerking 1945-1977. Bronnenuitgave*) een blik achter de schermen van het kabinet Den Uyl. Zij laat zien dat ontwikkelingssamenwerking een uiterst gepolitiseerd thema was. Ideologische tegenstellingen, maar vooral machtsconflicten en onverenigbare humeuren binnen het kabinet stonden een slagvaardig beleid geregeld in de weg.

Hoezeer personen en persoonlijkheden het Nederlandse ontwikkelings-samenwerkingsbeleid bepaalden, komt eveneens naar voren in de bijdrage van Marieke Peek.

Het zou in dit licht alleszins interessant zijn om de geschiedenis van de Nederlandse ontwikkelings-samenwerking nader te bestuderen vanuit het perspectief van de politieke cultuur.

Ook op mondiaal niveau gaat ontwikkelingssamenwerking over ambities en politieke wil.

Francine Mestrum geeft een overzicht van de belangrijkste veranderingen in het ontwikkelingsdenken van internationale organisaties als de Verenigde Naties, het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank. Haar kritische betoog leidt tot de ontluisterende conclusie dat het internationale ontwikkelingsbeleid sinds de jaren tachtig het armoedeprobleem niet heeft opgelost maar juist heeft vergroot. Deze visie heeft Mestrum gedetailleerd uitgewerkt en beargumenteerd in haar scherpzinnige boek *Globalisering en armoede* (besproken in *Kleio* 43, 5(2002) 43).

De bijdrage van Susan Legène legt een koppeling tussen de mondiale

aspiraties van ontwikkelingssamenwerking en de uitdrukking daarvan in de samenstelling van de collectie van het Amsterdamse Tropenmuseum. Zo'n museum *stelt* niet alleen ten toon, betoogt Legène, maar *staat* ook ten toon als historisch fenomeen. Het weerspiegelt een luisterrijk aspect van ontwikkelings-samenwerking gezien als een fase in de ideeëngeschiedenis over de blanke identiteit en het exclusieve vooruitgangsgeloof dat als 'white man's burden' wereldfaam verwierf.

Wouter Vandenhole schetst in zijn artikel de lange weg van liefdadigheid en medemenselijkheid naar de daadwerkelijke erkenning van afdwingbare rechten.

In de praktijk bestaat er – zowel in het Noorden als in het Zuiden – nogal wat weerstand tegen het integreren van mensenrechten in de ontwikkelingssamenwerking. Waar de mond vol van is, loopt het hart klaarblijkelijk allerminst van over. Er is nogal wat missiewerk te verrichten, aldus Vandenhole, om de noodzakelijke omslag in denken te realiseren – en daar ligt ook een nobele taak voor de geschiedenisdocent.

Verder bevat deze *Kleio* nog twee artikelen die wat verder af staan van het specifieke thema ontwikkelings-samenwerking, maar er onmiskenbaar toch aan raken.

Lucia Hogervorst schrijft in de museumrubriek over hoe in geschiedenisboekjes voor het basisonderwijs het Nederlandse koloniale verleden werd weergegeven.

Siep Stuurman stelt de huidige historische canon ter discussie en pleit voor een mondiaal kijk op de invulling van de geschiedenisles.

De redacteurs van dit themanummer sluiten zich daar van ganser harte bij aan. Hopelijk inspireert deze *Kleio* om in de klas verhalen te (blijven) vertellen en discussie te voeren over ontwikkelingssamenwerking, armoedebestrijding, mensenrechten en de omgang met andere volken en culturen – in het verleden en in het heden.